

GOGA

Aleksandar Hemon

Svet in vse v njem

Prevedla Irena Duša Draž

Za moje hčerke, Ello, Isabel (počivaj v miru) in Esther

Za begunce sveta

Tri vrste sanj se izpolnijo: jutranje sanje, sanje, v katerih o nekom sanja prijatelj, in sanje, ki so razložene v sanjah samih. Nekateri pravijo: Tudi ponavljajoče se sanje.

BABILONSKI TALMUD, traktat Brahot

Če je moj, zakaj je z drugimi?

Ker ga ni tu, v kateri »drugam« je odšel?

DŽELALUDIN RUMI, »Kam je odšel lepi ljubi?«

I. DEL

SARAJEVO, 1914

SVETI je ustvarjal nove in nove svetove ter jih uničeval, ustvarjal je svetove in jih uničeval, potem pa, tik preden je obupal, se je končno domislil tegale. Dejansko bi bilo lahko dosti huje, ta svet in vse, kar je v njem, saj sem se tukaj vsekar sposoben dokopati do marsičesa zanimivega. Pa poglejmo: LAPIS INFERNALIS, LAVDANUM in zraven SIVKA.

Pinto je vzel lavdanum s police, prevrnil pločevinko z lavando, ki se po nekem čudežu ni odprla, ko je zadela ob tla. Spustil je kapljico lavdanuma na kocko sladkorja, spremljal je, kako se je rjavi madež razcvetel, in si jo potem dal v usta. Medtem ko sta se mu sladkor in grenčica raztapljala na jeziku, je pobral sivko, vtaknil nos v pločevinko in vdihnil – ogromna mediteranska cvetna polja in nad vsem skupaj lebdeče lastovice, po krvi mu je jadral lavdanum, vse do možganov in še naprej. Vsem stvarem, ki jih je ustvaril ob večernem mraku na sabat, je Gospod modro dodal lavdanum, da je pomagal narediti vse lepše in znosnejše.

Zdaj je bil Rafael Pinto dosti bolje pripravljen na nadvojvodo Franca Ferdinanda von Österreich-Este, prestolonaslednika Habsburškega cesarstva in generalnega inšpektorja avstro-ogrskih oboroženih sil, ter na celoten cirkus, ki ga

je pripeljal v Sarajevo, samo zato da bi videl, kako tukaj živimo. Kar dobro živimo, Vaše Veličanstvo, moram reči, samo da je dovolj lavdanuma in sivke pri roki, najlepša Vam hvala za Vašo prijazno skrb. In ker se trudimo priskrbeti olajšanje tako za telo kot za dušo, imamo vedno več kot dovolj vsega, kar bi že potrebovali, naj živi Cesar, hvaljen bodi Gospod, in blagoslov tudi Vam.

Sivemu, deževnemu tednu je sledilo sončno jutro in svetloba je rezala skozi okno kot še nikdar, kockasta tla je na novo sestavljala v še nikoli videne vzorce. Sladkor se je do takrat že povsem raztopil, grenčina pa je vztrajala in mu dražila jezik. Bog se je ogrnil v bela oblačila in sijaj Njegovega Veličanstva je razsvetlil svet, in prav tule, na tleh Apotheke Pinto, si lahko zdaj ogledamo majhno zaplato iz natanko enega od tistih oblačil. Morda obstaja pesem, ki bi jo moral napisati o spreminjanju svetlobe in predrugačenju vidnega: Božja oblačila, takšen bi lahko bil naslov. A komu bi bilo vendar karkoli od tega mar, nikogar ne briga svetloba in kaj naredi duši, ne tukaj, v tem mestu Bogu za hrbtnom.

Vse od Dunaja je Pinto pisal poezijo v nemščini; tudi v bosanščini je pisal, a le o Sarajevu. Celo v spanjolsčini je poskusil pisati, a tisto je bilo vedno, kot bi pisal njegov nono, vse je vedno zvenelo kot starodaven pregovor: Bonita de mijel, koransiko de fijel; Kazati in veral al anijo mi lo diras, in tako naprej. Nasprotno je svetloba povsod in nikjer. Obstaja, a nikdar sama po sebi, vedno kot oblačilo, tako kot je Boga moč spoznati le v nepopolnosti Njegove Stvaritve. Celo mrak je odet v svetlobo; svetloba še potrdi svojo prisotnost z lastno odsotnostjo. Temo nosimo v sebi in jo,

ko umremo, vrnemo svetlobi. To bi lahko dobro zvenelo v nemščini. Im Inneren tragen wir das Licht, da wir, wann wir sterbet, zurückgeben der Finsternis.

Lavdanum in sivko je položil na polico. Nastopila je opijska sproščenost, počasi, kot globok vdih, medtem ko je proučeval tla, zamazana s sencami črk na oknu. APOTHEKE PINTO. Res je že čas, da se znebi vseh teh trapastih zelišč, ki jih je padri Avram kupoval od kmetov in zbiral več desetletij. Padri je vztrajal, da je treba vso to šaro preseliti iz stare drogerije na Čaršiji ter razpostaviti ob dejanska zdravila, ki jih je posmehljivo imenoval patranjas. A čeprav so jih dejansko preselili, so bila vsa skrivnostna, starinska zelišča zdaj že suha in mrtva, njihova starodavna, okorna turška imena (amber kabugi; bejturan; logla-ruhi) so štrlela iz ličnega abecednega reda patranj, ki jih je Pinto vpeljal po selitvi. Saj niti ni vedel, za kaj so, ta čarobna zelišča. V stari prodajalni je padri edini vedel, kje se kaj najde in po kakšnem principu so bile stvari klasificirane – drogerija je pravzaprav predstavljala notranjščino padrijeve glave, vse knjige in prikantes in segulot in basme na policah, pa zažgano sladkasti vonj halve, ki si jo je privoščil ob kavi, pod strop so se plazili oblaki tobačnega dima, skoraj tako gosti kot njegove misli. Tisti njegovi prastari kmetje so se še vedno tu pa tam oglasili v apoteki, odeti v po ovcah smrdeča oblačila in z obuvali iz živalske kože, s kakšnim zrelim turom, ki je kazil njihovo planinsko pojavo, s svojimi neizpovedanimi boleznimi, skrivenčenimi kostmi in gnilimi zobmi. Vstopili so in se razgledali naokrog, kot da so se pravkar izkrcali iz razmajanega časovnega stroja,

dezorientirani od vonja po kafri in resnobne medicinske tišine in marmornih tal, v strahospoštovanju pred baročnim backenbartom cesarja Franca Jožefa na sliki, ki je niso mogli spregledati. Le slika nona Solomona na nasprotni steni iz prejšnjega stoletja jim je zagotavljala, da so tam, kjer naj bi bili: prepoznali so nonov fes, njegove namrščene obrvi in veličastno belo brado, celo njegov kaftan, na prsih ozaljšan z medaljo, ki jo je nekoč pred davnimi časi tja pripel nihče drug kot predstavnik sultana Abdula Hamida osebno. Kmetje so hoteli starega židovskega hečima in Pinto jim je moral povedati, da je stari hečim umrl in ga ni več ter da je on – lahko mu rečejo doktor Rafo – zdaj zakoniti naslednik tega malega medicinskega cesarstva in da je sivka edina zel, ki jo bo kadarkoli želel kupiti od njih. A v mrkih gorah okrog Sarajeva ni raslo kaj dosti sivke in kmetje so se tako brez nagrade vrnili v svoje zaraščene, prastare gozdove, kjer so živeli in občevali z divjimi zvermi, in nikoli več niso prišli v Apotheke Pinto, s čimer ni bilo nič narobe. Zdaj smo namreč živeli v čisto novem stoletju, kamor si pogledal, je bil napredek, prihodnost je bila neskončna, kot morje – nihče ji ni videl konca. Nikogar več ni brigal bejturan. Jantarni kabugi je bil verjetno nekaj za klicanje duhov ali pobijanje čarovnic in vil, naredil je, da so ti izpadli zobje, in povzročil neskončno erekcijo. To pravzaprav niti ne bi bilo slabo.

Jutro se je pričelo s topovsko salvo kot dobrodošlico v naše Pozabljeno mesto nadvojvodi Francu Ferdinandu von Österreich-Este, prestolonasledniku Habsburškega cesarstva in generalnemu inšpektorju avstro-ogrskih oroženih sil, v spremstvu Njenega Veličanstva vojvodinje.

Zdaj se je razlegel še en bum, dodaten pozdrav Njegovemu in Njenemu Veličanstvu. (Šele kasneje tistega dne bo Pinto izvedel, da je tisti bum povzročila ročna granata, ki jo je nesrečnik, mlad morilec, zalučal v nadvojvodov avto. Iz lastnih izkušenj lahko potrdim, da vedno zamujamo na zgodovino, v kateri živimo.) Na drugi strani ulice je hadži Besim nad svojo prodajalno tobaka v skladu z ukazom guvernerja izvesil cesarski prapor in trenutno stal pod njim s palci, zatlačenimi v žep telovnika, z vrhom vinsko rdečega fesa se je skoraj dotikal črne in rumene cunje s togim avstrijskim orlom na sredini. Vendar so se barve prijetno skladale, in gladka oblost hadži Besimovega trebuha je bila prav tako prijetna. Lavdanum pomaga svetu, da se prilega v Božja oblačila. Pinto se je spomnil, da bi moral tudi sam izobesiti prapor nad vrati; nameraval je, a ni prišel do tega; toliko praporov je bilo povsod po mestu, da ne bo nihče opazil odsotnosti njegovega. Nono Solomon in Cesar sta ga grdo gledala vsak s svoje stene, s postarano in hladnokrvno modrostjo sta ga karala zaradi njegove malomarnosti, pa tudi še zaradi mnogih drugih stvari; ves čas sta ga opazovala, ta veličastna starca. Bilo je stoletje napredka; velike stvari imamo na obzorju. Ne pozabi na prihodnost! Sam nadvojvoda Franc Ferdinand von Österreich-Este, prestolonaslednik Habsburškega cesarstva in generalni inšpektor avstro-ogrskih oboroženih sil, je prišel v Sarajevo pogledat, kako živimo, in nam povedat, kako lahko živimo še bolje.

In zdaj je bil tam, nadvojvoda, kot kakšen princ naravnost iz pravljice, razbijal je po vratih lekarne, natančneje po črki A v APOTHEKE PINTO, ni se zmenil za izvesek, da je

zaprto. Poglej te jekleno modre oči in navzgor privihane huzarske brke, ki so zdaj stisnjeni ob steklo, ko On kuka noter! Kaj bi Njegovo Veličanstvo hotelo od skromnega Pinta? Kaj bi neki Rafael Pinto sploh lahko ponudil Prestolonasledniku razen nebrzdane in nesmrtni zvestobe, veselja, da mu je lahko pogled počil na Njegovem cesarskem obličju? Pohitel je odklepat vrata, upočasnil in stopil okrog – za vsak slučaj – nerazumnega gestikuliranja svetlobe in sence. Svetloba spremeni svet, pa vendar ostane ista, vedno topla v Božjih oblačilih. Das Licht ändert die Welt und jedoch bleibt sie gleich, auf ewig warm unter Gottes Gewänder.

Nadvojvoda sploh ni bil nadvojvoda, čeprav je vsekakor vstopil, kot bi bil, kot da je njegovo vse, kar leži pred njim, v paradni uniformi Rittmeistra je prinašal duh kroglic naptalina, lenta čez prsi je spominjala na brezhibno postlano posteljo, s pedantno obritim in napudranim obrazom ter z voskom v simetrično zašiljenih brkih in z veličastno čelado z naparfumiranim čopom iz konjske žime, in pod vsem skupaj samo za odtenek sladkobe – dišal je, ves, kot Dunaj, kakršnega je Pinto nekoč tako dobro poznal, kot čisto prvi dan stoletja napredka, dišal je po nečem, kar je pospešilo Pintov utrip in mu spotilo dlani. Obrisal jih je ob bok.

Rittmeisterova sablja je žvenketaje udarjala ob stopnice, ko je sestopil po njih. Snel je čelado in nenadoma postal čisto drug. Pinto je še kar držal vrata odprta, odločitev mu je prehitevala misli. Noter sta navalila vročina in kraval prestrašene jate golobov, odvratne množice. Bitte! je rekel Pinto in zaprl vrata, še zaklenil jih je. Bleib mein schlagen-des Hertz.

Vročina je neznosna, je rekel Rittmeister in si pivnal čelo z najbolj belim robcem, preprosto grozljiva in neznosna, in obupno potrebuje kakšen prašek za svoj nevzdržni glavobol. Tudi to se je spraševal, zakaj ni kraljevega prapora nad vhom. S Pintom je govoril z osornim dunajskim naglasom; na opasanem trebuhu je imel senco črke A; na ovratniku njegove uniforme so se svetlikale zvezde. V očeh je imel melanholičen, jetičen sijaj, zato si Pinto ni mogel kaj, da ne bi tehtal njegovih vedno širših zenic, dokler ni Rittmeister umaknil pogleda, le dih prepozno. Razpokane ustnice je imel in zgornjo si je obliznil. S konico jezika se je dotaknil brkov.

Kar se prapora tiče, je rekel Pinto s priklonom, ponižno prosi za odpuščanje – preveliko razburjenje in pričakovanje tega čudovitega dne mu je očitno prekrizalo načrte. Z veseljem takoj popravi napako, a še pred tem, če Herr Rittmeister prijazno dovoli, bi raje pohitel po prašek, ki bo skoraj zagotovo olajšal Herr Rittmeisterov glavobol. Rittmeister je v zahvalo trknil s petami skupaj in pokimal. Vzravnan je stal v središču svetlobnega polja, kot bi bil vaje, da se ga občuduje.

Pinta preplavijo spomini, tisti radostni čas na Dunaju, ko mu je zavladata jecer ará: spogledovanje na promenadi ob Donavi, v gneči študentskih kavarn; ščemenje ponavljajočih se dotikov v ljudskih gledališčih; citirani verzi s šifriranim poželenjem, ki vzplamti sredi skrbno nedolžnega pogovora; navihan nastop prav tistih jamic na licih nekega Hauptmanna Freunda, medtem ko je delil svoje strastno in zmotno mnenje o ženskah, Sacher torti, Schubertu, ljubezni, lavdanumu, Oberstu Redlu in celo – predrzno – o nenavadnih obraznih potezah Herr Pinta, ki izražajo zmožnost

strasti, dokler mu ni Raphael zaprl ust s poljubom. Gute Nacht und Guten Morgen, Hauptmann Freund!

Oh, koliko bolje bi lahko živeli!

Za pultom Pinto s tresočimi se rokami stre sestavine v prah, s spominom pri trenutku v prihodnosti – trenutku, ko bo pobožal, na videz nenamerno, Rittmeisterovo dlan in s tem prenesel tokove svoje strasti. Rittmeister se je prestavil, tako da je stal pred fotografijo nona Solomona, s privzdignjeno brado, kot da ne bi še nikoli videl Sefarda, in verjetno ga res ni. Ni zmogel povezati Pinta – brez fesa, v suknjiču in kravati, z zlato verižico čez trebuh in, kljub temni polti obraza, v vseh pogledih evropejskega – z leskom otomanske preteklosti v sepiji in nonovim svetopisemsko namrščenim pogledom. Kdo je ustvaril Nebo in Zemljo, kdo mi je v prsi položil to gromko srce?

Pinto si predstavlja, kako pograbi Rittmeisterovo dlan in ga nato zvleče globlje v prostor zadaj, kjer ga zgrabi za hanino obraz in ga poljubi, popolna predaja vzgibu: odmakne lento na stran, možate prsi, peklenske globine telesa, dotik njegove že trde pate, srce izbruhne v užitku. Varna bi bila – nihče ne bo prišel noter, lekarna je zaprta, vrata so zaklenjena, nedelja je in ves svet ima polne roke dela s klečeplazenjem pred nadvojvodo Francem Ferdinandom von Österreich-Este, prestolonaslednikom Habsburškega cesarstva in generalnim inšpektorjem avstro-ogrskih oboroženih sil. Le koga bi zanimal der Kuss v temnem prostoru zadaj v Apotheke? Celo Sveti, ki je povsod in nikjer, bi morda želel odvrniti pogled, ko pritisnem svoje ustnice

ob njegove. Kar nosiš v srcu o svojem sočloveku, je verjetno tudi v njegovem srcu o tebi. Šalom, jecer ará!

Pinto dokonča prašek, ga strese na list papirja, vsenaokrog ga raztrese, nato ga nabere v kupček, da ga zajame z robom papirja, počasi ga pregane, kot bi kazal, kako se izvede čarovniški trik. Trikotno kuverto poda Rittmeisteru, ki je morda zapazil trepet Pintove roke. Prsti se jima staknejo, oči srečajo.

Seveda se nič ne zgodi.

Vas lahko prosim za kozarec vode? reče Rittmeister.

Rosenwasser? ponudi Pinto.

Rittmeister si strese prašek v usta; Adamovo jabolko mu poskoči, ko nagne rožno vodo. Komaj vidna ureznina na koncu brade; brke ima brezhibne. Med goltanjem rožne vode se ozre proti stropu, izprazni cel kozarec, nato pa si oddahne, vse kaže, da iz užitka. Lahko bi obstajala prihodnost, v kateri Rittmeister zagleda samega sebe v ogledalu, čudovitega v spodnji majici in oprijetih jahalnih hlačah, naramnice mu bingljajo ob stegnih, vse do kolen. Pinto si v mislih pričara jutro v sobi na Dunaju – milo za britje in cigaretni dim in vrtnica v kozarcu ob postelji, še sveža od sinoči; pomečkane rjuhe; na steni slika potke, ki vijuga v temačen gozd. Ime mu je Kaspar, določi Pinto. Kaspar von Kurtzenberger. Guten Morgen, Kaspar! bo rekel. Guten Morgen, Rafael! bo rekel Kaspar. Si lepo spal? Kje pa, mein Lieber. Celo noč sem poslušal bitje tvojega srca.

Dankeschön! reče Kaspar. Prazen kozarec vrne Pintu in si popivna ustnice s snežno belim robcem.

Bitte! šepne Rafael s cmokom v suhem grlu.

Še preden uspe Pintu odkleniti in odpreti vrata, Rittmeister obstane, z orokavičeno roko na ročaju sablje, da bi pretehtal Rafaela, kot bi hotel še nekaj povedati. Nič ne reče, dolgo in globoko zre, čaka, da se bo nekaj zgodilo ali razkrilo. Zdaj je trenutek, da pristopi in ga poljubi v slovo. Pogleda se ujameta; oči ima pravzaprav zelene. Rittmeister se nasmehne, ne da bi pokazal zobe, tik nad vršički povoskanih brkov se mu zarišeta jamici.

Še preden bi lahko sprejel kakšno odločitev, se Pinto dvigne na prste in poljubi Rittmeistera natanko na mejo med brki in ustnico. Okus ima po rožni vodi in tobaku, po vosku in sladkorju. Rittmeister odmakne obraz od Pinta, ne zato, da bi zbežal, temveč da ga pogleda v zbeganem presenečenju. Na hitro pogleda ven, ali je kdo videl, kaj se je zgodilo, a zunaj vsi gledajo v smer, od koder naj bi prišel nadvojvoda; edini zvok so vzkliki v daljavi. Zavladala je jecer ará in Pintove misli so vse do zadnje dizeu, pata mu otrdi. Še kar drži kozarec v roki, še vedno se zaveda sveta zunaj apoteke, a je vse oddaljeno in blede. Pinto ponovno poljubi Rittmeistera in Kaspar tokrat odpre usta, Pinto vdihne njegovo rožno sapo. To je noro; še nikoli ni naredil česa podobnega in zaveda se, kako nevarno je, pa vendar ne more nehati. Mož ima mehke ustnice; poljub je nagel, a nežen, in v času, kolikor traja, je v mišičasti čvrstosti Rittmeisterovih prsi povsem možno življenje.

Kaspar, reče Pinto in pritisne lice Rittmeisteru na prsi. Kaspar.

Šele takrat se Rittmeister umakne, kot da se ne bi zgodilo, kar se je zgodilo, in vpraša Was ist das? in vse se

razblini. Pinto nima odgovora, niti besede ne more izustiti in tako tudi on stopi korak nazaj, ples je končan. Prikloni se Kasparju, ki si obriše usta, tleskne s petami in odide, vrata pusti za sabo odprta.

Pinto se ne gane, hlasta za zrakom, kot bi se pravkar zavedel norosti prejšnjega trenutka. Zdaj hrepeni, hrepeni po tistem, kar je človeku prepovedano. Das Licht ändert die Welt und jedoch bleibt sie gleich. Svetloba vrtinči prašne drobce v zraku in drhti med črnimi in belimi kvadrati na tleh, vse prečrkuje znova v nov pomen, kot bi se mu um zgrbil globlje vase in za sabo pustil praznino za karkoli, kar bo že sledilo. Omotičen je, kolena se mu šibijo; zunaj so vzkliki vedno bliže. Pa zdaj?

Lahko bi zaklenil vrata in se umaknil v globine apoteke, v svoje življenje in preteklost, se nekaj časa dotikal samega sebe in mislil na Kasparja, ta bi tako postal nič več kot zgodba, ki bi si jo ponavljal, spominjal bi se vsega, do zadnje podrobnosti: vonja, zelenih oči, poljuba, okusa njegovih ustnic. Ali pa bi lahko šel iskat Kasparja, se ponudil, da mu razkaže mesto, ko bo konec vsega tega cirkusa z nadvojvodo, peljal bi ga na Čaršijo, mu pokazal starodavne trgovine in svetišča, kupil bi malo rahat lokuma, da bi videl sladkorni prah na njegovih brkih. Sprehajala bi se, si izmenjevala skrivnosti, in Pinto bi ga peljal v zadnjo sobo v kahvani pri hadži Šabanu, kjer bi si lahko privoščila nekaj kozarcev, pustila ustnicam, da spregovorijo, nihče ju ne bi motil. A preden lahko Pinto kaj stori ali kamorkoli odide, bo moral vzeti še kapljico lavdanuma, da mu upočasni pobežljano srce. Lavdanum bo vse uredil.

Ko je Pinto zaklepal vrata za sabo, je opazil, da ni izobil le črnega in rumenega prapora, ampak tudi rdečega in rumenega bosanskega; le prepletena sta bila in se nista razvila – segel je gor, da bi ju popravil, in zagrnil ga je naval barv. Veder dan, ni kaj, ščemenje poljuba na ustnicah, vse barve so se sestavile, vse je odela poletna svetloba. Sledil je Rittmeistru po Ulici Franca Jožefa in Appelovem nabrežju, čeprav ni imel pojma, kaj bo naredil, če se Rittmeister Kaspar von Kurtzberger dejansko obrne k njemu, ga pogleda v oči in reče: Ich folge dir, wo immer du hinghest, Herr Apotheker!

In vendar je bilo vračanje v odvijajoči se svet čudovito dejanje, to prekrasno kotrljanje naprej v prihodnost, kot poklon lastnemu srcu in hrepenenju, proč od svojega življenja – ali globlje vanj –, v bleščeči preplet nepoznanih izidov, proti Kasparju. Proti kraju, ki se ga mora naučiti ljubiti moje srce, tja me nosijo noge. Videl je čop na čeladi, kako gre skozi množico – Kaspar je bil zelo visok –, in se ustavil na vogalu. Če bi našel prehod do njega, bi mu lahko rekel: Herr Rittmeister, v neizmerno veselje mi vas je obvestiti, da cesarski prapor v tem trenutku ponosno plapola nad vrati Apotheke Pinto. In če bi želeli, da vam razkažem naše skromno mesto in Čaršijo, samo recite besedo, pa sem vaš. Ali pa bi vam morda skuhal skodelico bosanske kave zadaj v svoji apoteki, tam je mir in nihče naju ne bi motil. Samo besedo recite. Iz množice se je razlegel vik, ki je dajal vedeti, da se nekaj dogaja, a Pinto je le pritiskal globlje, dokler se ni bil primoran ustaviti.

Zdaj sta ga od Rittmeistra ločevala še dva moža in vsaj eden od njiju je zaudarjal po dimu od kurišča. Zraven je

bil še star, garjav pes, prerival se je med ljudmi, kot bi ga nekam gnalo. Rittmeister je izstopal iz množice v svoji sijajni uniformi, ki jo je od znotraj razsvetljevala njegova junaška lepota. Pinto je želel, da bi se obrnil, ga zagledal za sabo, ga videl na krilih dizeu. Pinto je od zadaj opazoval blestečo kožo Kasparjevega obritega lica in konico levega brka, ki je označeval točko, kjer bi bila jamica, in ravno pokončno črto vrh njegovega vratu. Zamišljal si je dve potezi – kako razdvoji moža in nagovori Rittmeistera – tako bi se mu dovolj približal, da bi vdihnil njegov rožni vonj; namesto tega je vdihoval žaltav smrad po dimu in potu, ki je vel od mož pred njim. Eden od njiju je bil zelo očitno edepsiz, izpod zasvinjanega ohlapnega ovratnika so mu poganjale bujne dlake. Pes je bil gotovo njegov. Čez rame drugega je kot crkovina visela harmonika, ena tipka na klaviaturi je manjkala.

Kot lokomotiva velik avto je ostro zavil z Appelovega nabrežja in se ustavil tik pred Rittmeistrom, Pinto je na zadnjem sedežu nagonsko prepoznal nadvojvodo, čelado s pavjimi peresi nad zlatim ovratnikom s tremi srebrnimi zvezdami, ter vojvodinjo v tako beli obleki, da bi bila lahko ukrojena iz samega Božjega oblačila, ter s še bolj belim klobukom s tančico, s šopkom modrih in belih in rumenih cvetlic v naročju. (Zgodovina je zabeležila, da je bil šopek darilo muslimanske deklice, ob čemer se mi iz nekega razloga zasolzijo oči.) Zazdelo se mu je, da se je Njeno Veličanstvo nasmehnilo Kasparju skozi tančico, kot bi ga prepoznalo, medtem ko je on nagnil glavo, in Pintu je znova zdijvalo srce, globoko je moral vdihniti, sicer bi se onesvestil.

Desno od Pinta je nizek mladenič s prav tako razmršenimi lasmi, s tankimi, izumetničenimi brki nad ustnico in z bolehnimi očmi potegnil pištolo. Za trenutek ni mogel nihče nič storiti niti se zganiti, še pes je zmedeno strmel vanj, medtem ko je celotna resničnost visela na protislovnem detajlu cevi, uperjene naravnost v Njuni cesarski Veličanstvi. Rittmeistru se je od osuplosti zategnil obraz, ves: obrvi in usta in oči so se nekako zožile in hkrati povečale. Edepsiz se je stegnil po mladeničevi pištoli – majceni čopki dlačic med členki na prstih – in bi jo tudi zagrabil, če se ne bi tisti drugi moški zaletel vanj s harmoniko in ga odrinil, nakar so odjeknili streli, glasnejši od topovske salve, in potem je svet razneslo.

Rej muertu gera no fazi, so radi govorili sarajevski Sefardi. Mrtev kralj ne začne vojne, medtem ko mrtev prestolonaslednik Habsburškega cesarstva in generalni inšpektor avstro-ogrskih oboroženih sil dejansko jo. Minilo bo nekaj tednov in Pinta bodo že vpoklicali v cesarsko vojsko, skupaj z desettisoči drugih Bosancev. Vzpenjal se bo po pobočju časa, medtem ko bo brezdelno postaval v neskončnih vrstah v menzi ali izvajal urjenje brez pomena, premočen od potu. Znova in znova se bo spominjal tistega trenutka, tik preden je stoletje napredka razpadlo v te obupa polne dneve, in tehtal, kako zelo drugače bi se vse obrnilo za vse, še posebej za Njuni kraljevi Veličanstvi, če mož s harmoniko ne bi dregnil edepsiza, ki bi mu v tem primeru uspelo zgrabiti pištolo in ustaviti mladega atentatorja. On zdaj ne bi bil tu, puškino kopito mu ne bi nenehno tolklo ob goleni niti ne bi prenašal butastih kmečkih šal o svojem

temnem arabskem obrazu, o Židih in njihovi lakomnosti niti mu ne bi bilo treba vsako noč poslušati Osmanovega žaganja s pograda nad sabo niti ne bi zapustil objokane manuči, ki si puli lase ob tem, ko se spominja prihodnosti, v kateri ne bo nikoli več videla svojega sina. Če bi edepsiz zagrabil atentatorjevo pištolo, je razmišljal Pinto znova in znova, bi znova poljubil Kasparja in – kdo ve? – morda bi preživel nekaj dni z njim, pila bi čaj in se ljubila in potem bi, v neki prekrasni prihodnosti, živela na Dunaju, hodila na jutranjo kavo v Café Olimpia, drug drugemu prebirala časopise, si delala skrbi zaradi evropske politike in živela skupaj v neskončnem svetu.

Vendar je bilo Pintu že pred koncem osnovnega urjenja, preden so njegov regiment poslali napast Srbijo, jasno, da nima smisla fantazirati o drugačnih izidih: vse, kar se zgodi, je vedno edina stvar, ki bi se lahko zgodila; vse pred tem trenutkom vodi do tega trenutka. Vseeno se je preostanek svojih dni spominjal Rittmeistera, ki ga je – bo Pinto nekega dne prisegel na življenje lastne hčerke – pogledal iz središča direndaja, niti ne v strašni paniki niti ne z dojemanjem, kaj se je pravkar zgodilo, ampak s strašno žalostjo, kot bi vedel, da se je vez med njima pretrgala in je ne bo mogoče nikdar zaceliti. Rittmeister je dvignil sabljo, ki se je za trenutek zasvetlikala v soncu, in se zavihtel v kaos teles, ki so pogoltnila mladega atentatorja, s tem pa izginil iz Pintovega življenja.

Po tistem, ko so odjeknili streli, sta nadvojvoda in vojvodinja negibno obsedela na svojem mestu, ni bilo videti, da ju je zadelo, bilo je, kot da se sploh nič ni zgodilo, nakar je

vojvodinja z obrazom navzdol padla proti svojemu možu. Kasneje bo Pinto trdil, da je bil tako blizu kočije, da je videl krvave mehurčke na nadvojvodovih ustnicah in ga slišal govoriti: Saj ni nič ... saj ni nič, dokler mu ni nazadnje ugasnil glas. Pinto bo razlagal, tistim redkim, ki se jim bo ljubilo poslušati, o nadvojvodovem obrazu, zverženem od strahu, Njegovo Veličanstvo se je očitno namreč pričelo zavedati, da se sooča z véliko praznino samo, z brezkončnim ničem – la gran escuridad, kot bi rekla manuči –, kjer živi um ne more ne noter ne ven; govoril bo o smrtnem hropenju v grlu Njegovega Veličanstva, ki je ustvarilo še zadnji rožnat mehurček, ta pa je nato preprosto počil.

Vendar sem prebral pričanje podpolkovnika grofa Harracha, v katerem trdi, da avtomobil, ki ga je vozil Leopold Šojka, ni imel vzratne prestave (stari avtomobili so šli lahko namreč, tako kot čas, samo naprej), zato so ga morali zriniti na Appelovo nabrežje, od koder je z veliko hitrostjo oddrvel naprej, proč od atentatorja in zatorej proč od Pinta. Njeno Veličanstvo je zdrsnilo s svojega sedeža, z obrazom med nadvojvodovimi koleno, medtem ko je on klical: Soferl, Soferl, ne umri. Živi za najine otroke. Nakar je grof Harrach zagrabil nadvojvodo za ovratnik, da mu ne bi padla glava naprej, in vprašal: Je Vaše Veličanstvo v hudih bolečinah? Njegovo Veličanstvo je odvrnilo: Es ist nichts ... es ist nichts, vsaj šestkrat ali sedemkrat, nato pa je izpustilo dušo. V tem času je avtomobil že prispel pred Guvernerjevo rezidenco.

Z drugimi besedami, Rafael Pinto ni mogel videti vsega, kar bo s tolikšno vnemo stlačil v svojo pripoved. To pomeni, da je za svoje pripovedne potrebe zamrznil trenutek in

preprečil avtomobilu, da bi se spravil nazaj na Appelovo nabrežje; padanje Njunih Veličanstev v la gran escuridad pred njegovimi očmi je bila torej v celoti njegova izmišljija. In vendarle je Pinto za nekaj drugih Bosancev v kasarni uprizarjal in preuprizarjal tragični prizor, običajno pozno zvečer in v previdnem šepetu, saj je bilo opisovanje zanosnih okoliščin, v katerih je preminil nadvojvoda Franc Ferdinand von Österreich-Este, prestolonaslednik Habsburškega cesarstva in generalni inšpektor avstro-ogrskih oboroženih sil, preprosto bogokletno. Pintovo maloštevilno soldaško občinstvo je bilo brez izjeme očarano nad njegovo verzijo zore vojne in polnoči lastnih življenj, točno določenega trenutka, nič daljšega od časa, ki mine med dvema utripoma srca, trenutka, ki je prelomil svet na pol, na prej in na potem. Nekateri Bosanci so celo jokali, že takrat izčrpani od svoje nepredstavljive prihodnosti.

